

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐԸ ՀՈՎԵՅԱՆԻ ՍԵՂՇՍԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. Հ. Հովեյան, բանաստեղծություններ, Հայաստան, գեղարվեստական պատկեր, գեղարվեստական տարածություն, գեղարվեստական ժամանակ, խորհրդանիշ, գրական ժառանգորդություն:

Ключевые слова и выражения: Ов. Овевян, стихи, Армения, художественный образ, художественное пространство, художественное время, символ, литературная преемственность.

Key words and phrases: Hovik Hoveyan, poems, Armenia, art picture, art space, art time, a symbol, literary continuity.

Արարելու մղումը թռիչքի գաղափարական խտացումների ընկալումներով է հատկանշվում, մատուցման ձևի ու ոճի յուրօրինակությամբ, և արարված-ծնված ստեղծագործությունն իրեն արարողի հոգևոր վերթնումի ուղղակի կրողն է դառնում:

Երկրագնդի պտույտն ամեն օրվա հետ է սովորական դառնում, ասվածն ու չասվածը երբեմն կամ հաճախ նմանվում են հարակրկնության, իսկ պոետի առջև ամեն օր դրվում է դժվարին մի խնդիր՝ եռամասնյա ժամանակի մեջ թողնելու իրենը, նորը, չկրկնվածը կամ անկրկնելին:

Բանաստեղծ Հովիկ Հովեյանի հատկապես վերջին շրջանի ստեղծագործությունները նրա պոետական համոզմունքների հանրագումարն են: 2004-ին հրատարակված «Բանաստեղծություններ» ժողովածուն բաղկացած է «Հիշողության կավ», «Աշնան թևեր», «Երագուտներ», «Հողաթափեր՝ Աստծո շեմին» բաժիններից: Ընտրված խորագրերը տարողունակ են և ընթերցողին մղում են խորքայինի ճանաչմանը:

Ժողովածուի «Հիշողության կավ» բաժինը բացվում է «Ինքնադիմանկար» բանաստեղծությամբ, որտեղ ինքն է՝ Հայաստանի արևի ու հայ բարբառի մեջ, որտեղ տատի փռած չրերն են, հորեղբոր շիրմաթմբից աճած նշենին... Ինքնադիմանկարը հետո պիտի լրացվի «Մեղավոր տող եմ ձեր անմեղ շուրթին» /48/ բնորոշումով: Ապա՝ եթե Երևանը Լույսի այգեպան է, ուրեմն ինքը նրա այգու շիվերից մեկն է:

Պոետական կերպի մեջ է մտնում բոլորովին էլ ոչ պոետական արտագաղթը.

Լվացքի պարաններից

*Գլխատված հրեշտակներ են կախված,
Եվ Լուսինը ճերմակ վարդեր է թափում
Նրանց հիշատակին...
Նախշափայտ պատշգամբը հղի է
Սև թթենու ճյուղով,
Եվ ճաքած ապակին
Կիսաադեմ կարտոններ է ծնում
Գիշերվա քարայրում...
Լվացքի պարաններին
Գլխատված քաղաքն է կախված,
Եվ պոետների քարավանը
Լքում է տարածքն իր
Անապեստյան...
Լվացքի պարաններին
Պոետներ են կախված... /էջ 47/:*

Չկարկատանվող գենետիկ հիշողություն են ծովից ծովը, նոյյան հեղեղի աղը, ջրի լեզենդը. սեգ ու ձյունավառ սարն էլ ամեն Աստծո օր իր վրա է կրում պոետի կարոտը /49/: Երկիրը փնտրելու ջանքերը կարծեք վերջ չունեն.

*Ես քանի՞ գարուն այսպես փնտրեմ քեզ,
Մթնում տրոցված Հայաստան՝ իմ հող... /52/:*

Գրեթե բոլոր ստեղծագործողներն իրենց գործի մի որոշակի հատվածում և կամ էլ ստեղծագործական ամբողջ ճանապարհին ժամանակ առ ժամանակ իրենց և բոլորի համար բացահայտում են միայն իրենց ընկալած հայրենիքը: Այս իմաստով՝ Հովեյանի կերտած գեղարվեստական տարածության մեջ Հայաստանի հին քաղաքները փշրված հայելիներ են /60/՝ իբրև բազմապատկված հիշողություն: Հայաստանն ուրվագծվում է որպես լեռնոտ երկիր՝ հազար գույնանի /61/:

Հայրենիքին նվիրված համայնապատկերը գաղափարական առումով սնվում է խորապես ազգային հենակետերից՝ գոյության կենսատարածքն ընկալելով որպես հայտնությունների անակնկալ, անսպասելի իրողություն, բայց այնպիսի իրողություն, որը միշտ մեզ հետ է, և տարբեր ժամանակային հատվածներում թողնում է միմյանց չկրկնող տպավորություններ:

Ժամանակը ստեղծագործողից պահանջում է համարժեք վերաբերմունք ցուցաբերել առկա իրողությունների և երևույթների հանդեպ, ճշմարտացի գնահատել, սեփական վերաբերմունքն ունենալ ակնհայտի ու աներևույթի նկատմամբ:

Հովեյանի բառերը խտացնում են գաղափարի և իրականության, երազի և իրական կյանքի բախման արդյունքում ծնված բազմաթիվ հարցադրումների

պատասխաններ: Ժամանակների համադրության, միմյանց մեջ ներհյուսման արդյունքում էլ ծնվում է ապագայի տեսլականը՝ բացելով աշխարհաճանաչողության նոր հորիզոններ:

Հայաստանն էս՝ հազարածալ մեղրի նման,

Եվ էս՝ մեղուդ, քաղցր ու անուշ

Լեզվիդ վիհին՝ հար մահապարտ /62/:

Շովից ծովի զգացողությունն ամբողջացնում է գեղանկարչի տեսողությամբ օժտված պոետի հայրենանվեր բանաստեղծությունների շարքը՝ հավաքական ամբողջության մեջ ընդգրկելով ազգի գենետիկ հիռոդությունը, հայրենիքի աշխարհագրական ընկալումն ու կենսատարածքի՝ դրա հետ անհամատեղելի, անհամեմատելի լինելու ցավը:

Հովեյանի արարած գեղարվեստական տարածության մեջ կա ժառանգորդի գենետիկ պատասխանատվության զգացողությունը, իր երկրին անվարան և հավիտյան տեր լինելու համոզվածությունը, որը մեկտեղում է անցյալի ու ներկայի կորուստներն ու ձեռքբերումները ապագայի դիտակետից ճշմարտացի գնահատելու պոետի տեսողությունը և գիտակցությունը:

Երկիր իմ, էս զգեստն եմ քո,

Հանիր ինձ, փոխիր և իբրև խաչքար

Պահ տուր ժայռերի ձերպերին... /82/:

Սա նաև համոզմունքի աներեր լինելու խորհրդանշական պատկեր է, որտեղ ուրվանկարվել են հայի արարչաստեղծ տեսակն ու առաքելությունը՝ նաև ապագայում նրա լինելիության անհրաժեշտության գիտակցումով, որը թերևս տիեզերական, աստվածային կամքի դրսևորում է... Ասվածն իբրև գաղափարական հիմնաքար հանդես է գալիս Հովեյանի շատ բանաստեղծություններում, որոնց գեղարվեստական տարածության մեջ արձանագրվում է դարերի տևողություն ունեցող, դարերի փորձությունն անցած ճշմարտությունը:

Երակներինս միջով իմ ավերակված

Երգերն են հոսում... /90/:

Կամ՝

Ձուկը մենք ենք՝ խաչե գլխով,

Արյունը մեր՝ ծաղկած անցյալ,

Ջրվեժի տակ՝ լեռների ծով,

Մակույկ-վանքեր հավատացյալ /96/:

Արձանագրելով ժամանակների շնչառությունը՝ Հովեյանը բանաստեղծության տարածության մեջ դինամիկ ընթացք է հաղորդում հայի ճանապարհի երգին, որ գալարապտույտ անցել ու շարունակում է անցնել Լեռան միջով:

*Աշխարհը լեռ, մեր ճամփեն՝ խաչ,
Խաչե ճամփով մենք քառատվել,
Հարյուր-հազար տարի առաջ
Լեռը մտանք ու մեջն ենք դեռ /99/:*

Ակնարկն առավել քան թափանցիկ ու պարզ է՝ մենք բանտված Միեր ենք բոլորս, ու աբսուրդն այն է, որ բոլորովին էլ Միերի ժառանգորդը չենք:

Այսպես երևակվում է ժողովրդի կենսագրությունը, որի գոյությունն ամրագրվել է ժայռապատկերներում և համահունչ ու համաքայլ է աշխարհաստեղծման առասպելին:

Նետաքրքրական շերտերով է աչքի ընկնում Հովիկ Հովեյանի պատկերագիրքը, որտեղ կենաց խորհուրդն ամփոփվում է ծաղկաբույր ծառերի երկնառաք աղոթքներում, գինու ցուլքերում, ծաղկած մոխիրներում, ողկույզե քանդակներում, ցորենի վառած արտի և հազարավոր վանքերի ու մատուռների երկինք բարձրացող խնկաբույրի և Աստծո աչքերից կաթող հասկերի մեջ: Հարատևումի խորհրդանիշ ու երաշխիք է՝ «Ջրհեղեղի վերջին օրվա կավն եմ եղել՝ շողուն ու թաց» /110/:

Գրքի «Հիշողության կավ» բաժնում պոետի ներաշխարհից բխած առանձին-առանձին միավորները բանաստեղծական ամբողջական ասք են ձևավորում, որի մեջ ծովից ծովն է, որտեղ գեղարվեստական միջավայրի առօրյա ու ամենօրյա վավերագրումներն անբացատրելիորեն ենթական են վերերկրայինին: Պատմական տարածքներն ու պատմական ժամանակն այստեղ ներքին շաղկապումով ձգվում են դեպի բիրիական՝ աշխարհաստեղծման ժամանակային ու գեղարվեստական տիրույթներ՝ հոգեվիճակների ամենատարբեր փոխանցումներով պատկերելով ժողովրդի ճանապարհ ու ճակատագիր, հոգևոր ներքին լույսի շնորհիվ հայտնաբերվող ապագա՝ այդպիսով զարմանալիորեն շարունակելի դարձնելով բանաստեղծությունից դուրս ձգվող ժամանակն ու տարածությունը:

*Ժայռը ճաքած հայելի է,
Անցնեմ ե՛ս էլ մերոնց հետքով,
Որ աշխարհ գամ երևի թե,
Որդուս որդու պայծառ դեմքով... /148/:*

Թվում է՝ պատկերված ամեն ինչ գերծ է ցավի խորհրդանիշներից. անցյալի ցավն ու խոշտանգումները հիշեցնող տեսարաններն ստեղծվել են հանդարտ էպիկականությամբ, զուսպ բառաշերտով, բայց ընդհանուր հանգստության կամ թվացյալ հանդարտության մեջ ներքին տագնապի անհանգիստ զգացողություն կա, և առկա է ինչ-որ դատարկ տարածություն, որ նոր արարումի կամ վերագտնումի հույսով լցնելու մղումով է կերպավորվել:

*Անձրևները հղկեցին իմ կողերը ժայռեղեն,
Տաշտշեցին թևերն իմ դանակներով արծաթե,
Որպես վայրի մասրենի՝ ականջալուր ու անքեն,
Ես իմ անդունդը գտա ու կախվեցի անարգել:
Արևն իմ մեջ մայր մտավ՝ կարասն իջնող գավի պես,
Երկինքն իմ ճյուղը ներկեց թախիծներով անցյալի,
Օձն իր կաշին պահ տվեց հալածական կողերիս,
Գայլը բուրդը կախ տվեց, իբրև կոտրած հայելի:
Գրկած անդունդը կյանքիս ու արևներ կրծքիս տակ,
Դարձած շրշուն մի տատմեր՝ ծոցվոր գարնան շուրջբոլոր,
Բողբոջեցի գորգի պես, բողբոջեցի զանգ առ զանգ,
Որ լուսաբաց առաքեմ մերոնց՝ Աստծո ամեն օր /150/:*

Արդի հայ պոեզիայում քիչ չեն այն բանաստեղծությունները, որոնցում Հայաստանի աշխարհագրական չափագրումը պոետական անկրկնելի կերպի մեջ է մտնում կամ իբրև սենյակում պոետի մենության շուրջ լուռ սփռված երկիր /Սարուխան/, կամ իբրև միայն ցավին ու սուգին հարմար եկող քարտեզագրված չափագրում և կամ էլ՝ ամեն կողմից կրծոտված մեղրաբլիթ՝ Հայաստան /Հովի. Գրիգորյան/: Հովիկ Հովեյանն էլ է չափագրել Հայաստանը որպես *հրեշտակի թևի տակ տեղավորվող երկիր /165/*: Վերը մեջբերված բանաստեղծական հատվածը բացահայտում է նաև յուրօրինակ մի ժառանգորդություն՝ Համո Մահյանի և Հովիկ Հովեյանի միջև. նկատի ունենք «*Որպես վայրի մասրենի՝ ականջալուր ու անքեն, /Ես իմ անդունդը գտա ու կախվեցի անարգել*» տողը:

Երբ գործ ունենք Հովեյանի՝ Հայաստանը պատկերող բանաստեղծությունների հետ, արտաքին պարզության մեջ նշմարելի և իրականում անընդգրկելի խորություն կա, որտեղ լեռնաշխարհի տիրական ներկայությունն է, որտեղ հավատավոր վանքերն են՝ իբրև ժայռեղեն հայրենիքի համապարփակ մարմնավորում:

Նրա պոետական մտածողությունը բառերի եզակի համադրությունների կիրառության շնորհիվ, ներքին համակարգված իմաստավորումներով երբեմն թանձրանում է՝ հասնելով պատկերի խորհրդավորության, որտեղ վաղուց հնացածը դեռևս շարունակում է կենսունակ լինել հիշողության տիրոջնեղում, որտեղ հոգևորի կացարանները կերպավորվում են իբրև երրորդ աչք՝ ինքնաբացահայտման ու կատարելագործման ճանապարհին:

Ընդհանրացնելով՝ թերևս կարելի է ասել, որ հովեյանական հայրենիքի պատկերագրումները խորապես ազգային արմատներ և ակունքներ ունեն, որոնց տարածականությունը լի է աշխարհընկալման և արտացոլման անկրկնելիությամբ:

Տրամադրությունների և զգացողությունների փոփոխությունն ակնհայտ է «Վրիպած ջրհեղեղ» ժողովածուում /2014/, որտեղ պոետական մտածումների մեջ թանձրանում են մուգ, մռայլ գույները: Նախկին վստահ քայլերը զգալի վարանոտ են դառնում.

Ափսոս, ոտքերս են սեպագիր, ծվատ,

Ափսոս, որ երգս գոց է ընդերքով /31/:

Թևաթափ ու հուսակտուր է, երբ գրում է, թե *Հայաստանի ժամանակը մնացել է / Ավերակների կոկորդոս /53/:*

Մեփական զարկերակից ներս քայլողի համար, եթե օրապահիկը չորացած վրնջյուն է ընդամենը, հուսալքումի զարկերն էլ ավելի են ընդգծվում:

Այստեղ խաչվում են անցյալի ու ներկայի սահմանագծերը.

Սա իմ լուսանկարն է՝ բարձունքիս հետ...

Բարձունքս հատակս է,

Ավաղ՝ նախնյաց ոսկորներով

Լեցուն... /77/:

Այսպիսի գիտակցումով, կորուստները կում-կում ըմպելով է պոետը տեր կանգնում անցյալի հիշողությանը, ու այսպես է պարադոքսն ամրագրվում զարկերակի հիշողության մեջ՝ *բարձունքս հատակս է:*

Ինքն իր ներսում կամրջվածի տող առ տող փլուզումը /216/ բանաստեղծական պատկեր ու շնչառություն է դառնում, և պոետն ընթերցողին պարզվում է մի դեպքում որպես աշնանացան ցորեն /172/, մյուս դեպքում՝ իբրև կակազողի թիկնոց հագած, որի խնդիրը Վերջը ամեն կերպ երկարաձգելն է /211/...

Եվ այնուհանդերձ, իր իսկ խոստովանությունը դիտենք իբրև ճշմարիտ ապրելու և արարելու կատարելակերպ.

Ապրում եմ այսպես՝ Աստծո բիրի մեջ /160/:

Օգտագործված գրականություն

1. Հովեյան Հ., Բանաստեղծություններ, Ե., 2004, «ԳԱՍՊԻՐՆՏ» հրատ., 528 էջ:
2. Հովեյան Հ., Վրիպած ջրհեղեղ, Ե., 2014, ՀԳՄ հրատ., 224 էջ:

Լ. Սահակյան

**Հայաստանի պատկերը Հովեյանի ստեղծագործության մեջ
Ամփոփում**

Հետանկախական շրջանի հայ պոեզիայում Հովիկ Հովեյանի ստեղծագործությունն աչքի է ընկնում գաղափարական խտացումների ընկալումներով: Հոդվածում ներկայացվում է Հայաստանի գեղարվեստական պատկերը՝ հովեյանական մեկնաբանությամբ:

Л. Саакян

Образ Армении в творчестве Ов. Овояна

Резюме

В армянской поэзии постсоветского периода своим восприятием идеологической концентрированности выделяется творчество Овик Овояна. В статье представляется художественный образ Армении в овояновской интерпретации.

L. Sahakyan

The Image of Armenia in H. Hoveyan`s poetry

Summary

In the Armenian poetry of post independence period Hovik Hoveyan's work is striking with its ideological thickened perceptions. The art picture of Armenia is introduced in the article with Hoveyan's interpretation.